

ISSN 2524-2369 (Print)
ISSN 2524-2377 (Online)

ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА
LITERARY SCIENCE

УДК 81'255.2=131.1=162.1+821.131.1.09–193.3
<http://doi.org/10.29235/2524-2369-2020-65-2-209-217>

Паступіў у рэдакцыю 07.03.2019
Received 07.03.2019

С. Л. Мінскевіч

*Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінск, Беларусь*

**СТРАТЭГІЯ АДАМА МІЦКЕВІЧА ПРЫ ПЕРАКЛАДЗЕ САНЕТАЎ
ФРАНЧЭСКА ПЕТРАРКІ**

Анотацыя. Исследуются VII и X «одесские сонеты» Адама Мицкевича, которые являются переводами CXII и LXI сонетов Франческо Петрарки из «Книги песен». Проводится сравнительно-сопоставительный анализ польских и итальянских текстов, а также переводов этих сонетов Франческо Петрарки на белорусский язык. Отмечается проблема утраты VII и X «одесских сонетов» Адама Мицкевича при переводе этого цикла на иностранные языки. Изучение переводческой стратегии Адама Мицкевича позволяет утверждать, что данные сонеты можно рассматривать как оригинальные авторские произведения, имеющие интертекстуальные связи с CXII и LXI сонетами Франческо Петрарки. Это обстоятельство открывает возможность для переводов VII и X «одесских сонетов» Адама Мицкевича на иностранные языки.

Ключевые слова: сонет, версификация, перевод, переводоведение, сравнительно-сопоставительный анализ, стиль, Петрарка, Мицкевич

Для цитирования: Мінскевіч, С. Л. Стратэгія Адама Міцкевіча пры перакладзе санетаў Франчэска Петаркі // Вес. Нац. акад. навук Беларусі. Сер. гуманіт. навук. – 2020. – Т. 65, № 2. – С. 209–217. <http://doi.org/10.29235/2524-2369-2020-65-2-209-217>

Sergey L. Minskevich

*Center for Belarusian Culture, Language and Literature researches of the National Academy of Sciences of Belarus,
Minsk, Belarus*

ADAM MICKIEWICZ'S STRATEGY IN TRANSLATING PETRARCH'S SONNETS

Abstract. The article examines the VII and X 'Odessan Sonnets' by Adam Mickiewicz, which are translations of the CXII and LXI sonnets by Petrarch from the 'Canzoniere'. A comparative analysis of Polish and Italian texts is carried out. The problem of the loss of VII and X 'Odessan Sonnets' by Adam Mickiewicz when translating this cycle into other languages is noted. The study of the translation strategy of Adam Mickiewicz suggests that these sonnets can be considered as original author's works having intertextual connections with CXII and LXI sonnets of Francesco Petrarch. This circumstance opens up the possibility for translations VII and X 'Odessan Sonnets' by Adam Mickiewicz into foreign languages.

Keywords: sonnet, versification, translation, translation studies, comparative analysis, stile, Petrarch, Mickiewicz

For citation: Minskevich S. L. Adam Mickiewicz's strategy in translating Petrarch's sonnets. *Vestsi Natsyyanal'nai akademii navuk Belarusi. Seriya humanitarnykh navuk = Proceedings of the National Academy of Sciences of Belarus. Humanitarian Series*, 2020, vol. 65, no. 2, pp. 209–217 (in Belarusian). <https://doi.org/10.29235/2524-2369-2020-65-2-209-217>

Уводзіны. У літаратурнай спадчыне Адама Міцкевіча ёсць два санеты, падпісаныя: «s Petrarkі» («з Петаркі»). Адносяцца яны да «мілоснага», альбо паводле месца напісання – «адэскага» цыкла, упершыню апублікаванага ў кнізе «Санеты» (Масква, 1826 г.). Гэты цыкл, як і наступны – «Крымскія санеты», выразна структураваны. Міцкевіч кожнаму санету цыкла надаў парадкавы нумар, чым замацаваў яго месца ў развіцці сюжэта. «Адэскія санеты», відавочна, маюць драматычны пачатак. У асобных вершах, як у сцэне пэўнай п'есы, адбываецца эвалюцыя адносінаў паміж героямі, падаюцца іх дыялогі, расказваецца гісторыя пачуццяў ад моманту зараджэння да спробы справіцца з ім, пераадолець яго. Два санеты «з Петаркі» ў ланцугу падзей вельмі важныя.

Першы, які мае нумар VII, паказвае, як вобраз каханай літаральна завалодвае жыццём лірычнага героя, ён бачыцца ўсюды – кожная мясціна нясе ўспамін пра сустрэчы з любай. Лірычны герой з сумам і захапленнем апавядае пра гэта сваім равеснікам. Другому санету Адам Міцкевіч даў назву *Błogosławieństwo* («Бласлаўленне») і пазначыў нумарам X. У ім усё, што звязана з каханай, лірычны герой узнёсла ўслаўляе, дзякуе і «праводзіць» у вечнасць. Ён адначасова сваё высокае пачуццё ў сябе захоўвае і адпускае. Нездарма за гэтым санетам ідзе апошні, з прысвечаных літоўскай Лаўры, санет XI *Rezygnacja* («Адмаўленне»). Аднак пры перакладах «адэскіх» санетаў на іншыя мовы санеты VII і X *Błogosławieństwo*, пазначаныя аўтарам як «з Петраркі», з гэтага цыкла прыбіраюцца. У дадзеным артыкуле ставіцца мэта выявіць перакладчыцкую стратэгію Адама Міцкевіча і даць характарыстыку двум гэтым творам з пункта гледжання сучаснага разумення паняцця перакладу.

Асноўная частка. Перад «адэскімі санетамі» Адам Міцкевіч паставіў эпіграф, узяты з першага санета «Канцаньерэ» («Кнігі песень») Франчэска Петраркі:

Quand' era in parte altr' uom da quel, ch'io sono...

Паэт у каментарыях сам перакладае гэты радок «*Kiedy byłem trochę innym, niż dziś człowiekiem*» («Калі я быў трошкі іншым, чым сёння чалавекам») [1, с. 121].

Італьянскі эпіграф, імя адной з герайн цыкла – Лаўра (Лаўра) і два санеты «з Петраркі» ствараюць кантэкстуальную сувязь са знакамітымі санетамі Франчэска Петраркі. Пры гэтым лірычны герой, прататыпам якога з'яўляецца сам аўтар, фразай з эпіграфа скіроўвае ўвагу чытача «адэскіх санетаў» у часы сваёй маладосці, у пару сваіх мілосных перажыванняў, фактычна, гэта ўводзіны ва ўспаміны, выкладзеныя вершам. Беларускі літаратуразнавец і перакладчык Адама Міцкевіча Уладзімір Мархель, разглядаючы «адэскія санеты», слухна заўважае: «Радзіма ў памяці паэта будзе паўставаць у вобразах больш яркіх, каханая стане вобразам, толькі вобразам, як і Петраркава Лаўра. Таму Міцкевічавы санеты эратычнага цыкла набылі выратавальную літаратурную ўмоўнасць, якая драму глыбокага пачуцця прыкрыла драматургіяй псіхалагічна-разнастайнага, шчодро-змястоўнага інтымнага свету» [1, с. 15–16]. Гэтыя драматычнасць і драматургія ствараюць шчыльную сувязь паміж санетамі, і калі які-небудзь пры чытанні прагарнуць, то яе можна згубіць. У цыкле ўтвараецца лакуна.

Але дагэтуль перакладчыкі «адэскіх санетаў» два санеты, пазначаныя як «з Петраркі», абыходзілі сваёй увагай, свядома ўтвараючы падобныя лакуны, кіруючыся прынцыпам «не перакладаць перакладзенае». Напрыклад, у перакладах на рускую мову Уладзіміра Бенедыктава «адэскім санетам» прысвоены новыя парадкавыя нумары, а ў каментарыях да іх паведамляецца, што «Санеты 7-ы і 10-ы, па нумарацыі Міцкевіча, пераклады з Петраркі – прапушчаны», і падаецца аўтарская нумарацыя такім чынам: «2, 3, 5, 8, 9, 10, 11, 14, 16, 17, 18, 19, 20 – Міцкевіч» [2].

Чэшскі перакладчык санетаў Адама Міцкевіча Уладзімір Голан у сваім перакладзе «адэскага» цыкла таксама прапусціў гэтыя санеты і ўвёў сваю нумарацыю. Праўда, як заўважае польская даследчыца К. Кардыні-Пеліканава, пазней укладальнік выбраных перакладаў Голана, Олдрых Кралік, вярнуў нумарацыю Міцкевіча і дзякуючы гэтаму чэшскі чытач можа, прынамсі, «зрынтавацца, што паміж санетамі VI і VIII, а таксама IX і XI адсутнічаюць санеты» [3, с. 33].

Беларускі перакладчык адэскага цыкла Уладзімір Мархель пры падрыхтоўцы выдання «Санеты» Адама Міцкевіча 1998 года, дзе падаецца «люстрыны» пераклад, прадэманстраваў свой падыход. Ён не прыбраў гэтыя два санеты «з Петраркі», а надрукаваў насупраць арыгінала ўласны падрадкаўны пераклад [1, с. 33, 39]. Гэтак укладальнік беларускамоўнага выдання не супярэчыў аўтарскай задуме, захоўваў цэласнасць цыкла і нумарацыю вершаў. Аднак падрадкаўны пераклад насупраць паэтычнага твора, на нашу думку, не зусім арганічна выглядаюць. Безумоўна, у іх адсутнічае гармонія формы і зместу, што вельмі важна для паэтычнага твора, тым больш санета.

Паўстае пытанне: ці можна было размясціць насупраць Міцкевічавых перастварэнняў санетаў італьянскага паэта іншы беларускамоўны пераклад тых жа санетаў Петраркі? Але перш чым на гэтае пытанне адказаць, трэба прааналізаваць самі перакладныя творы Адама Міцкевіча.

Фабулярна VII і X «адэскія санеты» засноўваюцца адпаведна на CXII і LXI санетах «Канцаньеры» Франчэска Петраркі, але ж ці гэта пераклад у сучасным разуменні гэтага тэрміна?

Паводле «Тлумачальнага перакладазнаўчага слоўніка» Л. Л. Нялюбіна (2003 г.) мэта перакладу: «замяніць па магчымасці арыгінал для тых, якім ён недаступны праз няведанне мовы, і даць ім сродак і магчымасць атрымліваць асалоду ад яго і меркаваць аб ім» [4, с. 246]. Там жа падаецца важная ўмова: «у мастацкім перакладзе не дазваляецца ні выпускаў, ні дадаткаў, ні змен. Калі ў творы ёсць недахопы, іх неабходна перадаць (як ёсць) дакладна» [4, с. 246].

Francesco Petrarca
CXII

Sennuccio, i' vo' che sapi in qual maniera
tractato sono, et qual vita è la mia:
ardomi et struggo anchor com'io solia;
l'aura mi volve, et son pur quel ch'i'm'era.

Qui tutta humile, et qui la vidi altera,
or aspra, or piana, or dispietata, or pia;
or vestirsi honestate, or leggiadria,
or mansueta, or disdegnosa et fera.

Qui cantò dolcemente, et qui s'assise;
qui si rivolse, et qui ratte il passo;
qui co' begli occhi mi trafisse il core;

qui disse una parola, et qui sorrise;
qui cangiò 'l viso. In questi pensier', lasso,
nocte et di tiemmi il signor nostro Amore¹ [5, с. 142].

Adam Mickiewicz
VII

Senuccio i vo' che sappi...

Chcecie wiedzieć co cierpię rowiennicy moi,
Odmaluję najwierniej ile pióro zdoła.
Mary ja dotąd pośród pamiątek kościoła
Myślą gonię, i duch mój o przeszłości roi.

Tu zwykła igrać, ówdzie zamyślona stoi
Tam z niechęcią twarz kryła, tu mię okiem woła,
Tu gniewna, tam posępna, tu znowu wesoła,
Tu swe lica w łagodność, tu w powagę stroi.

Tam piosenkę nuciła, tu mi dłoń ścisnęła,
Tu usiadła, tam naszój rozmowy początek,
Stąd biegła, tu na piasku imię moje kryśli,

Tam słówko powiedziała, tu scicha westchnęła,
Tam się zarumieniła – ach! wśród tych pamiątek
Wiecznie miota się serce i płacząc się myśli² [1, с. 32].

¹ Падрадкоўны пераклад CXII санета Петраркі:

*Сэнуча, я хачу каб ты ведаў, як (у які спосаб)
Я цяплю, і якое цяпер маё жыццё,
Я згараю, я пакутую, як і раней
Зефір закружвае мяне, я сам пераношуся ў былое.*

*Тут я ўбачыў ўсё яе змірэнне і яе супярэчнасці:
Вось яна суровая, цяпер мяккая, цяпер бязлітасная, а цяпер добрая.
Цяпер яна апранутая ў высакародства (вельчнасць), а цяпер у міласэрнасць (грацыёзнасць).
Цяпер прыручаная, а цяпер пагарджальная і дзікая.*

*Тут яна салодка спявала, і тут яна сядзела,
тут яна звярнулася да мяне і тут зрабіла крок назад,
тут, яна сваімі чароўнымі вачыма працяла маё сэрца,*

*тут яна вымавіла слова, і тут яна ўсміхнулася,
тут яе твар змяніўся. На жаль, і ўночы, і ўдзень,
трымае/ахоплівае/палоніць мяне такімі думкамі наш спадар Амур.
(Зроблены з выкарыстаннем тэксту А. С. Клайн [6].)*

² Падрадкоўны пераклад VII «адэскага санета» Міцкевіча:

*Хочаце ведаць, што зношу, мае аднагодкі,
Намалюю так дакладна, як здолее пяро.
Мары я дагэтуль сярод памятак касцёла
Думкай даганяю, і дух мой у мінуласці лунае.*

*Тут яна прывыкла бавіцца (забаўляцца), а вунь – стаіць задуменная,
Там з неахвотай твар закрывала, тут мяне вокам кліча,
Тут гнеўная, там змрочная, тут зноў вясёлая,
Тут свой твар у лагодзе, тут у павазе падае.*

*Там спявала песню, тут сціснула руку,
Тут прысела, там нашай гутаркі пачатак
Адтуль бегла, тут на пяску маё імя крэсліць.*

*Там сказала слоўка, тут ціха ўздыхнула,
Там зарумянілася – ах! Сярод тых памятак
Вечна мітусіцца сэрца і блытаюцца думкі.
(Зроблены з выкарыстаннем тэксту У. Мархеля [1, с. 33].)*

Супаставім згаданыя вышэй VII і X «адэскія санеты» Адама Міцкевіча, падпісаныя як «з Петраркі», з арыгінальнымі CXII і LXI санетамі, узятымі з «Канцаньеры».

Пры параўнальна-супастаўляльным аналізе заўважаецца, што Адам Міцкевіч перадае малюнак рыфмы дакладна – *abba abba cde cde*. Аднак піша свой санет трынаццаціскадавікам з цэзурваю пасля сёмага складу, нягледзячы на тое, што ў Франчэска Петраркі санеты памерам набліжаны да гендэкасілаба, чаму адпавядае сілабічны адзінаццаціскадавік. Менавіта гэтым памерам пазней санеты з «Канцаньеры» будуць перакладаць на польскую мову, напрыклад, так рабіў Фэліцыян Фаленьскі, вось пачатак перакладу гэтага ж санета 1881 года (прыводзім паводле нумарацыі, прынятай у часы перакладчыка):

Sonet 89

*Sennuccio, chcialbym, byś znał, jak dalece
Pełne są cierpień życia mego dzieje...* [7, с. 145].

Даслоўна на беларускай мове гэта гучыць як:

*Сэнуча, я хацеў бы, каб ты ведаў, да якой ступені
Поўныя пакутамі жыцця майго дзеі...*
(пераклад наш. – С. М.).

Варта адзначыць, што на беларускую, рускую і ўкраінскую мовы сілабічныя санеты Франчэска Петраркі збольшага перакладаюцца пяцістопным ямбам.

Мы бачым, што ўжо ў першым радку Адам Міцкевіч памяняў адрасата. Зварот італьянскага аўтара да сябра і таксама паэта, Сэнуча, вынесены ў эпіграф, а сам санет адрасаваны равеснікам, верагодна, сябрам, сярод якіх, відавочна, былі ўдзельнікі таварыстваў філарэтаў і філаматаў. У другім радку Міцкевіч уводзіць вобраз «пяра», які адсутнічае ў арыгінале. Гэты вобраз, магчыма, атаясамліваецца з лістом, што паведамляе – пасланне ідзе здалёк, а не так, як у Петраркі, калі паэт да свайго сябра звяртаецца непасрэдна. Далей у песняра з Наваградчыны згадваецца касцёл, чаго няма ў італьянскім тэксе. Гэта, безумоўна, рэаліі радзімы Міцкевіча, бо касцёл – тое месца, дзе «засталіся згадкі сустрэч з каханай».

Петрарка ў «Кнізе песень» абыгрывае імя *Laura*. Беларуская даследчыца літаратуры Н. Л. Кайроні прыводзіць некалькі каламбураў: *l'aurea*, г. зн. «залатая», *l'aureocrine* – «залатыя валасы», *lauro* – «лаўр», *l'aurasoave* – «прыемны подых ветру» і нават бег часу (*l'ora* – «час») [8, с. 23]. У прыведзеным вышэй санеце мы чытаем, што зефір (вецер), закружвае лірычнага героя – тут слова «зефір» гучыць як *l'aura*. У «адэскіх санетах» Міцкевіч таксама называе каханую Лаўра. Гэтае імя фігуруе ў санеце I *Do Laury* («Да Лаўры»), санеце VI *Ranek i Wieczór* («Ранак і Вечар»), санеце VIII *Do Niemna* («Да Нёмана») і санеце X *Błogosławieństwo* («Бласлаўленне»). Акрамя таго, у раннім санеце *Przypomnienie* («Прыпамін»), напісаным у пачатку 1819 года, таксама ёсць зварот да Лаўры. Гэта паэтычны псеўданім, дадзены лірычным героем сваёй выбранніцы ў гонар Лаўры, апяянай Франчэска Петраркам. А сапраўднае імя, якое было добра вядомае сябрам-«равеснікам», Міцкевіч акурата зашыфроўвае ў гэтым VII санеце «з Петраркі». Замест слоўнай гульні італьянскага паэта *l'aura mi volge* ён падае свой варыянт – *mary ja myślą gonie* (*мары я думкай адганяю*). Тут каламбурна абыгрываецца імя Марыя. Вядома, што імя Марыя і Марыля (паводле слоўнікаў польскіх імёнаў – сінанімічныя, апошняе можа быць ласкава-памяншальным), таму нескладана адкрыць, хто быў літвінскай Лаўрай для юнага паэта, – Марыянна Эва Верашчака, якую сябры звалі Марыля. Яшчэ аргумент на карысць такога разумення гэтага каламбура – верш Адама Міцкевіча, які ён прысвяціў Марыянне Путкамер (яна ўжо тады была замужам за графам Ваўжынцам Путкамерам), калі ахвяраваў ёй II том «Паэзіі». Верш пачынаецца радкамі:

*Maryjo, siostró moja! Nie krewnym lancuham,
Aleśmy pobratani umysłem i duchem...* [9, с. 175].

На беларускую мову гэта даслоўна перакладаецца як:

*Марыя, сястра мая! Не кроўным ланцугом,
Але пабрацімы мы розумам і духам...*

Адзначанае вышэй паказвае, што VII «адэскі» санет надзвычай важны, можна сказаць, цэнтральны для ўсяго цыкла, бо потым, у «адэскіх санетах» з'яўляецца іншы жаночы вобраз, зашыфраваны літарай *D*, прататыпам якога была, верагодна, Караліна Сабяньска, а мілосныя адносіны лірычных герояў іншыя, ужо больш нагадваюць свецкую гульню.

Такім чынам, пясняр Літвы, не зважаючы на Пётраркавы тэкст, мяняе адрасата санета. Аднак другі катрэн і першы тэрцэт набліжаны да арыгінала. Сітуацыя, апісаная ў гэтым месцы санета Франчэска Пётраркі, супадала з фактамі біяграфіі Адама Міцкевіча. Можна адзначыць, што падобную карціну, калі ўсё вакол нагадвае пра любоў дзяўчыну, мы бачым у IV частцы паэмы «Дзяды», у якой паэтычна даследуецца стан закаханасці галоўнага героя – Густава. Таму гэтыя радкі не патрабавалі моцнай перапрацоўкі, у канцы санета яны напісаны ў рамантычна-ўзнёслым стылі. Замест палону, у якім трымае лірычнага героя спадар Амур, мы бачым у польскім перастварэнні неспакойнае сэрца і «блытаныя», парыўныя думкі.

Для супастаўлення прывядзём CXII санет Пётраркі ў перакладзе на беларускую мову, выкананым Уладзімірам Скарынкіным:

CXII

*Даведайся, як я жыву, Сеннучча,
Табе я нават словам не зманю.
Сябе я ад Лауры бараню,
Як і раней, і гэтак нерашуча.*

*У вочы мне то мякка, то калюча
Глядзіць мой кат, якога часта сню.
Пакладзістасці поўны ці агню,
Дасюль мяне ён тузае балюча.*

*То павярнецца ён, то схмянецца,
То запяе, то заповоліць крок,
То сэрца вязня жорсткасцю праткне,*

*То штосьці вымавіць, то засмяецца,
То раптам з твару зменіцца знарок,
Так ён катуе кожны раз мяне [10, с. 134].*

Стыль санета не зусім адпавядае Міцкевічаваму рамантычнаму, лятунковаму (напрыклад, ужываюцца дзеясловы з гутарковым сямантычным адценнем – «тузае», то «павярнецца, то схмянецца»). У тэксце прапушчаны каламбур – імя Лаўра адкрыта называецца. Фразу *вось яна суровая* перакладчык робіць «ключавой», гіпербалізуе да «ката», які «кожны раз катуе» лірычнага героя (так завяршаецца санет), хоць у арыгінале, у канцы санета, фігуруе *спадар Амур*, менавіта ён прыносіць непакой. Гэтае перастварэнне не зусім адпавядае прыведзеным вышэй патрабаванням да сучаснага перакладу. І, відавочна, у «адэскім» цыкле санетаў Міцкевіча гэты пераклад выбіваўся б з агульнай карціны, як і ў выпадку з падрадкавым перакладам. Аднак у корпусе каментарыяў, несумненна, ён мог бы несці нагрузку пашырэння інфармацыйнага поля ў беларускамоўным дыскурсе Пётрарка–Міцкевіч.

Такім чынам, што датычыцца VII «адэскага» санета, то ён напісаны па матывах Пётраркавага, Адам Міцкевіч вольна ўводзіў у тэкст рэаліі свайго часу, чым вырашаў спецыфічныя, важныя для сябе асабіста і свайго акружэння, мэты і задачы.

Цяпер звернемся да LXI санета «Канцаньеры» Пётраркі і «адэскага санета» Міцкевіча *X Błogostawieństwo*. Правядзём іх параўнальна-супастаўляльны аналіз.

Francesco Petrarca
LXI

Adam Mickiewicz
X. BŁOGOSŁAWIEŃSTWO
s PETRARKI

Benedetto sia'l giorno e'l mese e l'anno
e la stagione e'l tempo e l'ora e'l punto
e'l bel paese e'l loco ov'io fui giunto
da' duo begli occhi che legato m'anno;

E benedetto il primo dolce affanno
ch'ì ebbi ad esser con Amor congiunto,
e l'arco e le saette ond'ì fui punto,
e le piaghe che'nfin al cor mi vanno.

Benedette le voci tante ch'io
chiamando il nome de mia donna ò sparte,
e i sospiri e le lagrime e'l desio;

e benedette sian tutte le carte
ov'io fama l'acquisto, e'l pensier' mio,
ch'è sol di lei; si ch'altra non v'à parte¹ [3, c. 79].

Błogosławiony rok ów, miesiąc, i niedziela,
I dzień ów, i dnia częśćka, i owa godzina,
I chwila, i to miejsce, gdzie moja dziewczyna
Uczucia mi natchnęła, choć ich nie podziela.

Błogosławione oczki blasku i wesela,
Skąd amorek wygląda i łuczek napina,
Błogosławiony łuczek, strzałki i chłopczyna,
Co do mnie wówczas strzelił, ach! i dotąd strzela.

Błogosławie ci pierwsza piosnko nieuczona,
Którą odbiły lasy domowe i rzeki,
Którą potem ojczysta powtarzała strona.

Błogosławie ci pióro, którym w czas daleki
Wślawiłem Ją, i moja pierś błogosławiona,
W której Laura mieszkała, i mieszka na wieki² [1, c. 38].

У гэтым творы Адам Міцкевіч, як было і ў папярэднім перастварэнні, строга прытрымліваецца рыфмаванага малюнка арыгінала, чым, відавочна, дэманструе сваё высокае пазытычнае майстэрства. Але зноў-такі пясняр Літвы адступае ад вобразаў, прадстаўленых у італьянскім тэксце, «пазычае» толькі тэматычна-ідэйную канву. Адам Міцкевіч напаўняе санет фактамі са сваёй біяграфіі, надзяляючы лірычнага героя пачуццямі і эмоцыямі, якія сам некалі перажываў.

¹ Падрадкоўны пераклад LXI санета Петраркі:

*Блаславёны дзень, месяц і год,
і сезон, і час, і гадзіна, і момант,
і выдатная краіна, і месца, дзе я быў сустрэты позіркам,
дзе мяне азірнулі двое прыўкрасных вачэй, якія прывязалі/паланілі мяне.*

*і блаславіяцца першыя салодкія пакуты,
якія я адчуў, якія звязаныя з Амурам,
і лук, і стрэлы, якімі я быў працяты,
і раны, якія пранікаюць у глыбіні майго сэрца.*

*Блаславёны ўсе тыя песні/спевы/прамовы/голас, якія гучалі ва ўсе напрамкі,
Дзе вымаўлялася імя майёй панны
разам з уздыхамі, слязьмі і запалам.*

*І блаславіяцца ўсе лісты/аркушы/пісанні
праз якія я знаходжу вядомасць і блаславіяцца мае думкі,
гэта толькі яе (для яе), і нікога (ні для каго іншага).
(зроблены з выкарыстаннем тэксту А. С. Клайн [4]).*

² Падрадкоўны пераклад X «адэскага санета» Міцкевіча:

*Блаславёны год той, месяц і тыдзень
І дзень той, і дня частка і тая гадзіна,
І імгненне, і тое месца, дзе мая дзяўчына
Натхніла мяне на пачуцці, хоць іх не падзяляе.*

*Блаславёны вочкі бляску і весялосці,
Адкуль амурчык выглядае і лучык нацягвае,
Блаславёны лучык, стрэлкі і хлапчына,
Які у мяне тады стрэліў, ах! і дагэтуль страляе*

*Бласлаўляю цябе, першая песенька невучоная,
Якую адбілі лясы і свойскія/радзімыя/хатнія рэкі,
Якую потым айчынная старана паўтарала.*

*Бласлаўляю цябе, пяро, якім я ў час далёкі
Уславіў Яе, і мае персі блаславёны,
У якіх Лаўра жыла і жыве на векі.
(зроблены намі. — С. М.).*

Як і ў Петраркавым санеце, лірычны герой Адама Міцкевіча спачатку бласлаўляе часавыя перыяды. Аднак, калі ў італьянскім тэксе іх бласлаўленне ідзе па нарастаючай, а потым «рэзка спускаецца» да імгнення сустрэчы з каханай: *дзень, месяц, год, сезон, час, гадзіна і момант*, то ў Міцкевіча «ланцужок» лагічны – па змяншэнні: *год, месяц, тыдзень, дзень, частка дня, гадзіна і імгненне*. Перад чытачом адкрываецца перспектыва ўваходжання ў той часава-прасторавы пункт, той міг і тое месца, дзе сталася надзвычайная падзея – зараджэнне кахання.

У санеце Франчэска Петраркі лірычны герой «успыхвае ад позірку пекнай панначкі», ён палонены яе вачыма. А ў творы Адама Міцкевіча дзяўчына натхняе лірычнага героя на пачуцці, таму можна дапусціць, што ў гэтым выпадку першая сустрэча была не толькі абменам позіркаў, але і адбылася размова. Відавочна, тут ідзе адсылка да аўтарскіх успамінаў.

У другім катрэне ў італьянскім санеце прыгадваюцца пакуты, якія шле Амур, – персаніфікаваны вобраз кахання. Бласлаўляюцца і пакуты, і стрэлы, і лук Амура, і цяжкія раны, якія гэтыя вострыя стрэлы, трапляючы ў сэрца, наносзяць. У тэксе Адама Міцкевіча, у адпаведных радках, зусім іншая інтанацыя – жарталівая, гулівая. Лірычны герой бласлаўляе вочкі любай, якія зіхацяць гарэзлівай весялосцю. Паэт стварае вобраз (якога няма ў арыгінале) – у вочках мілай дзяўчыны хаваецца свавольны Амурчык, які падпільноўвае юнака і страляе ў яго з лучыка сваімі стрэлачкамі. Паэт дасягае эфекту мяккага гумару, выкарыстоўваючы памяншальныя суфіксы. Няма пакутлівых ран, лірычны герой іх быццам бы не заўважае, бо яму ў дадзены момант важнейшае тое ўзвышанае, радаснае, галавакружнае, што прыносіла каханне.

У першым тэрцэце арыгінала бласлаўляюцца прамовы ці песні, у якіх лірычны герой называе імя каханай, а таксама ўсе слёзы, уздыхі, сумныя эмоцыі, якія ён ніяк не можа стрымаць. У Міцкевічавым санеце ў гэтым тэрцэце лірычны герой звяртаецца да свайго першага верша і бласлаўляе яго. Гэты верш, нягледзячы на тое, што ён быў «першы, невучоны», як рэха, паўтарылі радзімыя лясны і рэкі, а таксама і ўся айчына – тут зноў бачым адсылку да біяграфічных фактаў аўтара – каханне Адама Міцкевіча да Марыі Верашчакі і згадкі пра яе ў раннях паэтычных творах. Між радкоў прачытваецца настальгія па родным краі, і чытач можа здагадацца, што аўтар знаходзіцца далёка ад радзімы, (санеты пісаліся ў ссылцы), а эпітэт да лясцоў і рэк, які па-польску гучыць як *domowe*, ствараюць алюзію да знакамітага санета «Да Нёмана», да *rzeki domowej* (хатняй, радзімай ракі), першая версія, якога была напісана маладым Міцкевічам у Шчорсах прыкладна ў 1821 годзе. У вершы таксама фігуруе літвінская Лаўра.

У другім тэрцэце італьянскага санета бласлаўляюцца аркушы ці пісьменныя творы, якія прыносяць лірычнаму герою вядомасць і літаратурную славу. У канцы санета бласлаўляюцца ўласныя думкі і розум, бо гэта ўсё, як вялікі скарб, належыць каханай і толькі ёй.

Другі тэрцэт Міцкевічавага санета пачынаецца звяротам да пяра (паралелізм да першага катрэна VII «адэскага» санета), тут пяро – сімвал творчасці, з дапамогай якой лірычны герой услаўляе каханую, метафарычна вобраз пяра аналагічны петраркаўскаму вобразу паперы, лістоў, пісання. Аднак замест розуму ў канцы Міцкевічавага санета лірычным героем бласлаўляюцца свае персі (*piers*), у якіх жыла Лаўра і будзе жыць навікі. Заканчэнне санета зноў-такі, як і ў выпадку з «адэскім» санетам VII, пададзена ў рамантычным ключы. Адам Міцкевіч як быццам уступае ў спрэчку з Франчэска Петраркам, сцвярджаючы словамі свайго героя, што пачуцці важнейшыя за розум.

У беларускай перакладной літаратуры ёсць пераклады LXI санета Франчэска Петраркі, якія належаць Лявону Баршчэўскаму і Уладзіміру Скарыніну:

LXI	LXI
Дабраслаўляю дзень той, месяц, год, Часіну і дзівоснае імгненне, Дзе край, дзе бачыў вочы, нібы ў сненні, І, паланёны, шмат спазнаў турбот...	Няхай навікі будуць баславёны Год, месяц, дзень і момант дзіўны той, Калі ў цудоўным горадзе адной Усмешкай мілай быў я паланёны.
Дабраслаўляю горыч тых нягод, Што шле Амур у помслівым памкненні, Ды лук яго, чыя страла сустрэне Мяне й смяротны скончыць свой палёт.	Калі Мадонны позірк пранікнёны Мяне параніў востраю стралой – І справіцца з салодкаю журбой Ня здолеў я, упершыню ўлюбёны.

Дабраслаўляю гэты голас мой,
Які імя каханай паўтарае
З уздыхамі й вымовай незямной.

Дабраслаўляю песні, што стварае
Імпэт мой на лістках, бо ёй адной
І больш нікому ліра мая грае [11, с. 32].

(Пераклад Лявона Баршчэўскага)

Благаслаўляю ўсе свае радкі я,
Якімі праслаўляў яе імя,
Уздыхі, слёзы, сэрцу дарагія.

Належыць толькі ёй душа мая,
Не возьмуць у палон мяне другія.
І лёс такі благаслаўляю я [9, с. 102].

(Пераклад Уладзіміра Скарынкіна)

Што датычыцца формы, то абодва аўтары дакладна перадалі рыфменны малюнак арыгінала, толькі ў стыку катрэнаў і тэрцэтаў нязначна парушаецца правіла альтэрнанса – разам стаяць дзве мужчынскія рыфмы. (Праўда, у арыгінале – нулявы альтэрнанс, і строгія прынцыпы гэтага правіла можна было не ўлічваць.)

Што датычыцца перадачы сэнсу і зместу, то перастварэнне У. Скарынкіна далейшае ад італьянскага тэксту. У яго каханая спачатку паланіла ўсмешкай, а яе позірк метафарычна пераўтвараўся ў стралу Амура. Наогул бласлаўленне Каханню ў вобразе Амура ў гэтым творы адсутнічае, а замест «глыбокіх ран у сэрцы» мы чытаем пра «салодкую журбу». У Л. Баршчэўскага ў гэтым месцы разгорнутая метафара смяротнага палёту, якая, у прынцыпе, можа быць аналогіяй цяжка параненага сэрца. Несумненна, варыянт Л. Баршчэўскага набліжаны да арыгінала. Аднак у гэтых абодвух беларускіх перакладах зменены санетны замок. Слова *pensieri* (*pensier'*) – думкі стаіць у заканчэннях двух прыведзеных вышэй санетаў Франчэска Петраркі. Пры працы над VII «адэскім санетам» Адам Міцкевіч гэтае слова пакідае, але яны, думкі, не палоненыя/скутыя Амурам, а заблытаныя паміж вобразамі каханай, якія нясуць успаміны. У заканчэнні санета X *Błogosławieństwo* пясняр Літвы замяняе думкі, як мы паказвалі вышэй, на «персі, у якіх жыве каханая».

Падобны прыём «перакладчыцкай замены» ўжылі і Л. Баршчэўскі, і У. Скарынкін. У першага замест лексемы думкі стаіць «імпэт, які стварае песні». *Імпэт* – збольшага ўласцівасць эмоцыя, аднак трэба прызнаць, што элементы *рацыя* ў гэтай метафарычнай аналогіі прысутнічаюць, бо для стварэння песень патрэбны розум (калі, вядома, гэта не аўтапісмы ці плынь свядомасці). У другога перакладчыка мы знаходзім новы вобраз – *душа*, а ў замку санета лірычны герой бласлаўляе не *свае думкі*, як у арыгінале, а *лёс*. З'ява ўнутранага свету асобы, яе свядомасці, замененая на вонкавую.

Калі Л. Баршчэўскі для асваення праяў іншамовных рэалій у тэксце (звязаных з біяграфіяй аўтара, яго індывідуальным светапоглядам) вышукваў аналогіі, паралелі ў дыскурсе беларускай мовы і літаратуры, а таксама прапанаваў адпаведны/набліжаны пераклад, то У. Скарынкін выкарыстоўваў свае ўласныя, персанальна-суб'ектыўныя замены, выказаныя беларускімі словамі (тое самае можна сказаць і пра яго пераклад CXII санета Франчэска Петраркі). Гэта хутчэй творы-наследаванні санетаў Петраркі.

Трэба адзначыць, што і Міцкевіч таксама ўжыў у сваіх перакладах персанальна-суб'ектыўныя замены, аднак яны цалкам адпавядаюць эпосе Рамантызму і разуменню паняцця перакладу, характэрным для першай паловы XIX ст., калі лічылася, што пісьменны чытач, які, несумненна, вывучаў і жадае вывучаць некалькі моў, можа арыгінал прачытаць сам, але для яго будзе цікавым, як выяўляе сваё прачытанне іншы аўтар. Таму стратэгічнай аўтарскай задачай пры стварэнні гэтых санетаў было не столькі зрабіць пераклад, колькі завуаляваць пад пераклад свае ўласныя перажыванні, апісанні жыццёвай сітуацыі, паслаць вестку зсылкі да сваіх калег-сяброў.

Заклучэнне. Той факт, што VII і X «адэскія санеты» Адама Міцкевіча мы можам кваліфікаваць як арыгінальныя аўтарскія творы, створаныя па матывах санетаў Франчэска Петраркі, адкрывае шлях для асваення іх іншамовнымі літаратурамі.

Паставіць на іх месцах іншыя пераклады CXII і LXI санетаў Франчэска Петраркі было б не зусім карэктна, бо, паводле прыведзенага вышэй параўнальна-супастаўляльнага аналізу, гэтыя Міцкевічавы творы хоць і маюць інтэртэкстуальныя сувязі з санетамі Петраркі, у значанай ступені змяшчаюць вобразы і стылістычныя інавацыі, што прыўнёс у тэкст сам пясняр Літвы. І яны пры выкарыстанні замест VII і X «адэскіх санетаў» перакладаў з італьянскага арыгінала папросту будуць страчаны. Праблему можа вырашыць асобны мастацкі, адэкватны пераклад VII і X «адэскіх санетаў».

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Міцкевіч, А. Санеты = Sonety / А. Міцкевіч ; уклад. і камент. У. Мархеля ; пер. з пол. У. Мархеля, І. Багдановіч. – Мінск : Полымя, 1998. – 158 с.
2. Бенедиктов, В. Г. Переводы [Электронный ресурс] / В. Г. Бенедиктов. – Режим доступа: http://www.azlib.ru/b/benediktow_w_g/text_0100.shtml. – Дата доступа: 10.12.2018.
3. Kardyni-Pelikánová, K. «Sonety» Adama Mickiewicza w przekładach Vladimíra Holana / K. Kardyni-Pelikánová // Sb. prací Filozofické fakulty brněnské univ. X, Řada literárněvědné slavistiky. – 2006. – Vol. 55, iss. X9. – P. 29–39.
4. Нелюбин, Л. Л. Толковый переводоведческий словарь / Л. Л. Нелюбин. – 3-е изд., перераб. – М. : Флинта : Наука, 2003. – 320 с.
5. Petrarca, F. Canzoniere / F. Petrarca. – Torino : Giulio Einaudi, 1964. – 471 p. – (Nuova Universale Einaudi ; 41).
6. Petrarch. The Complete Canzoniere [Electronic resource]. – Mode of access: http://people.virginia.edu/~jdk3t/petrarchkline.htm#_Toc12014289. – Date of access: 11.12.2018.
7. Petrarka, F. Felicjana przekład Pieśni Petrarki : objaśnieniami i przypisami opatrzoney / F. Pietrarka, tłum. F. Faleńskiego. – Warszawa : Druk. Józefa Sikorskiego, 1881. – 304 s.
8. Каирони, Ф. Петрарка в белорусском поэтическом переводе (сравнительный анализ переводов сонета № 19 из сборника «Книга песен») / Ф. Каирони // Карповские научные чтения : сб. науч. ст. / Белорус. гос. ун-т. – Минск, 2017. – Вып. 11, ч. 2. – С. 21–24.
9. Mickiewicz, A. Wiersze / A. Mickiewicz. – Warszawa : Czytelnik, 1976. – 507 s.
10. Дантэ, А. Новае жыццё / А. Дантэ // Кніга песень / Ф. Петрарка ; пер. з іт. У. Скарынкіна. – Мінск : Літ. і мастацтва, 2011. – 134 с.
11. Петрарка, Ф. Выбраныя песні з «Канцаньерэ» / Ф. Петрарка ; пер. з іт. Л. Баршчэўскага. – Мінск : Зміцер Колас, 2016. – 70 с.

References

1. Mickiewicz A. *Sonety*. Minsk, Polymya Publ., 1998. 158 p. (in Polish, in Belarusian).
2. Benediktov V. G. *Translates*. Available at: http://www.azlib.ru/b/benediktow_w_g/text_0100.shtml (accessed 10.12.2018) (in Russian).
3. Kardyni-Pelikánová K. «Sonety» Adama Mickiewicza w przekładach Vladimíra Holana [«Sonnets» by Adam Mickiewicz in translation by Vladimír Holan]. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky = Studia Minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis. X, Series Slavica Litteraria*, 2006, vol. 55, iss. X9, pp. 29–39 (in Polish).
4. Nelyubin L. L. *Explanatory dictionary of translation studies*. 3rd ed. Moscow, Flinta, Nauka Publ., 2003. 320 p. (in Russian).
5. Petrarch. *Canzoniere*. *Nuova Universale Einaudi 41*. Torino, Giulio Einaudi, 1964. 471 p. (in Italian).
6. Petrarch. *The Complete Canzoniere*. Available at: http://people.virginia.edu/~jdk3t/petrarchkline.htm#_Toc12014289 (accessed 11.12.2018).
7. Petrarch. *Felicjana przekład Pieśni Petrarki : objaśnieniami i przypisami opatrzoney* [Translation of Petrarch songs by Felician]. Warsaw, Drukarnia Józefa Sikorskiego, 1881. 304 p. (in Polish).
8. Kaironi F. Petrarch in Belarusian poetic translation (comparative analysis of translations of sonnet number 19 from the ‘Book of Songs’). *Karpovskie nauchnye chteniya: sbornik nauchnykh statei* [Karpov scientific readings: collection of scientific articles]. Minsk, 2017, iss. 11, pt. 2, pp. 21–24 (in Russian).
9. Mickiewicz A. *Wiersze* [Poems]. Warsaw, Czytelnik, 1976. 507 p. (in Polish).
10. Dante A. *New Life. Kniga pesen’* [Book of songs]. Minsk, Litaratura i mastatstva Publ., 2011. 134 p. (in Belarusian).
11. Petrarch. *Selected Songs from the «Canzoniere»*. Minsk, Zmitser Kolas Publ., 2016. 70 p. (in Belarusian).

Информация об авторе

Минскевич Сергей Леонидович – кандидат филологических наук, старший научный сотрудник. Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Национальная академия наук Беларуси (ул. Сурганова, 1, корп. 2, 220072, Минск, Республика Беларусь). E-mail: inlinasbel@tut.by

Information about the author

Sergey L. Minskevich – Ph. D. (Philol), Senior Scientific Researcher. Center for Belarusian Culture, Language and Literature researches of the National Academy of Sciences of Belarus (1 Surganov Str., Bldg 2, Minsk 220072, Belarus). E-mail: inlinasbel@tut.by